

Az unitárius mozgalom az É. Amerikai Egyesült Államokban.

(Egyházi beszéd Freemann Clarke Jakabtól Bostonban.)*

A mennyek országa hasonló a kovászhoz, melyet az aszszony vévén, három mérték lisztbe elegyít, míg nem az egészszet áthatja. Mát. 13, 33.

Az igazság befolyása kétnemű: az egyik, mely külső és látzólagos eredményeket, a másik, mely benső és elrejtett eredményeket szül. Jézus az ő vallásának vagy országának befolyását mind a kétféleképpen rajzolja. Az ő országa hasonló egy élőfához, a melynek ágain a levegőnek minden madarai fészket raknak, t. i. az egy külső nagyszerű intézmény vagy egyház, mely hazája fog lenni mindenféle népeknek. Ez az igazságnak külső és látszatos befolyása. Intézményeket hoz létre, társulatokat alkot, nemzeteket ugyanazon hitre térít, törvénykönyveket készít, templomokat emel, és megtestesíti magát kövekben és téglákban. Ez az ige, mely testté lesz és lakozik közöttünk, és mi láthatjuk az ő dicsőségét.

Jézus az ő igazságának másik befolyását a kovászhoz hasonlítja. Ez benső, elrejtett. Ez belőlről és nem kívülről hat. Ez nem a külső magaviseletet változtatja meg először és a belső életet azután, hanem átalakítja a benső eszméket először, a gondolatok gyökszállainak módosítása által a lélekben s így lassanként módosítja a külső életet is. Ez hasonló a kovászhoz, melyet az aszszony vévén, három mérték lisztbe elegyít, míg az egészszet áthatja. Ez az ige a mi szájunkban és szívünkben.

*) Why the unitarian movement should be supported? A sermon preached in the Church of the Discipels. march 2. 1873. By James Freeman Clarke.

Körülbelül egy századdal ezelőtt két nagy vallásos reformátor állott elő Angliában, a kiknek műve megmagyarázza a be folyásnak ezt a két módját. Ezek egyike Wesley János, egy emelkedett lelkű, nagy ihlettséggel s nagy szervező tehetséggel felruházott férfiú. Ő az angol egyházat dermedt és fél-halt állapotban találta, de azt felvillanyozta s új életet öntött belé. Ő a vallást a templomból az utcára és a kőszén-bányákba vitte ki a legközönségesebb emberek közé. Ő mindenüvé elhatolt, a hol csak ember volt található, és egy nagy szervezetet hozott létre, mely folytatta az általa elkezdett művet, és ma már Európában és Amerikában tanítványai száma milliókra megyen. Egy nagy élőfa, melyen a levegő minden madarai fészkeket raknak. De, az nem bocsátkozott le egészen a gondolatok mélyébe, és nem módosította lényegesen a keresztény vallást.

A másik reformátor, a kit említettem, Priestley József volt. Wesley, jóllehet nagyon sokat tett lelkesítése és szervezése által, nem változtatta meg kora megállapított hitczikkeinek egyikét sem. Ő arminianus volt és nem kálvinista, s követői is azok maradtak. Azonban a methodisták milliói közt, kik az ő nyomdokiba léptek, alig van csak egy is, a menyinyire én tudom, a ki valami nagy igazsággal járult volna a vallásos eszmék birtokához.

De a kutató szellemű s tudnivágyó Priestley, egy oly férfiú; ki kész megválni az avult tanoktól, s elfogadni az újakat azonnal, a mint azokat Isten kijelenti az ő lelkében, egy egész eszme-mozgalmat idézett elő, mely csaknem forradalomba hozta az öszszes egyház véleményeit. Az ő tanítása ama kovász volt, három mérték lisztbe vegyítve, míg az egészet áthatná. Az ő kovásza érintette Angliának kitünő szellemeit, mint Coleridge, Lamb Károly, Southey és később Jowett, Stanley, Robertson, Maurice, Amerikában pedig Freeman, Channing, Parker. Igen, az ő kovásza indította meg azt a mozgalmat, melyről ma beszélni fogunk: az unitárius mozgalmat az Egyesült Államokban.

Az unitárius mozgalom ebben az országban itt kezdődött, és legteljesebb fejlődése is itt Bostonban volt. Hogy itten kellett elkezdődnie: az nagyon természetes, és semmiképpen sem volt esetlegesség. Boston volt bölcsője az unitarismusnak, mint bölcsője volt a forradalomnak, mint bölcsője volt az Egyesült Államok nagyszerű rabszolgaság-ellenes mozgalmának, s mint szülő és dajkáló anyja volt sok más reformnak. Itten volt a hazája, kezdettől fogva,

a szabad gondolatnak, szabad iskoláknak és szabad egyházaknak. Az egyházi kormányzat congregationalis formája, a mely megengedi, hogy mindenik egyház szabadon alkossa saját hitelveit, sokkal kedvezőbb a szellemi szabadságra nézve, mint a presbyteri és episcopalis rendszerek, melyek a déli államokban mindenkor uralkodtak.

A bostoni szabad iskolák és a Cambridge-i egyetem, az értelmi munkásság felé irányzott túlnyomó és lelkes törekvés által a szomszéd területek szellemi levegőjét termékenynyé tették. Bostonnak is meg vannak a maga hibái, némely dolgokban korlátozott eszű és vidékies, nem akar tudni arról, a mi máshol történik. De nem is olyan világias mint New-York, sem olyan aluszékony mint Philadelphia, sem oly könnyelmű, mint Baltimore. Boston gondolkozó közönség, s a maga idejében sok üdvös és hasznos dolgot is gondolt ki.

Midőn az unitarismus megjelent, az egész protestáns világ lényegileg ugyanazt a hitet vallotta; olyan hitet, mely reá volt kényszerítve, Calvin, a genfi reformátor rendkívüli tekintélye által. Calvinismus volt a hittudománya, tisztán vagy feleresztve, minden protestáns egyháznak. Ezt tanították az angol egyház 39. cikkelyében, az Assembly kátéjában, a Cambridge-i és Saybrook-i szöszékeken stb. A szabadelvű theologia egyedüli törekvése egészen az unitarizmus keletkeztéig abból állott, hogy alkosson egy rendszert, mely hasonlítana a calvinismushoz, a nélkül, hogy az lenne.

Priestley József, egyike a legigazabb és legbátrabb embereknek, jóllehet szerény és egyszerű mint egy gyermek, oly szelid lélekkel, a melyet semmi gyalázás és üldözés nem tudott megkeseríteni, megtörte a varázst. Ő megtagadott egyenként minden calvini és orthodoxus hittételt. Igaz, hogy a két Socinus és a lengyel testvérek, már azelőtt jóval, rendkívüli éles elmével és megzáfolyhatlan logikával vitáztak a calvinismus ellen; de az ő irataik el voltak zárva a latin foliantokba s ennél fogva ismeretlenek a nép előtt. Dr. Priestley és az unitáriusok tagadták Krisztus istenségét, a szentháromságot, az emberi természet teljes megromlását, az elégtévő érdemet, a szentírás betűszerinti ihletését és az örök kárhozatot, szóval, tagadtak minden hitczikket, a melyet akkor lényegesnek és sarkalatosnak tekintettek a keresztény vallás hitrendszerében.

A szentháromság helyett ők az Istennek egyszerű egységét tanították. Nyilván vallották, hogy a szentírás kezdetétől végeig hirdette a próféták által: „Halljad, Izráel! a mi Urunk Istenünk, egy Ur” — és az apostolok által: „Nekünk csak egy Istenünk van, az Atya!”

Egy az Isten mindenek felett, mindenek által és mindnyájunkban, — ezen egy Isten jelentette ki magát a természetben, annak fenséges rendje, bámulatos szépsége, határtalan változatossága, és miriádszerű hatályossága által; kijelentette magát a Krisztusban mint atya és barátja minden ő teremtményeinek, kijelentette magát a lélek halhatatlan ösztönében. Őt tanították mint elsőt és utolsót, mint a ki sokkal fenségesebb az ő isteni egyszerűségében, mint bármely titokszerű metaphysikai vegyülete a három személynek.

A Krisztus istensége helyett az ő isteni emberiségét tanították, kijelentvén, hogy ő nem a Fiu Isten, hanem az Isten fia. Krisztusnak emberi szeretete és emberi igazsága, emberi nagylelkűsége, kegyessége, embersége, bátorsága, alázatossága: mind el voltak homályosítva és rejtve az ő istenségének mysticus tantétele által. Ha ő végetlen Isten, akkor az ő szeretete nem emberi gyöngédség, a melyet utánozhatunk. Bátorsága érthetetlen, mert Isten mitől félhetne? Alázatossága ámitás, mert hogyan lehet alázatos egy Isten? Kegyessége ellenmondás, mert hogyan imádkozhatik vagy könyöröghet egy Isten? Az unitáriusok tették először láthatóvá az ember Jézus Krisztusnak égi jellemét és ez által megérthetővé, hogy az ember mire van teremtve és mivé lehet.

Az emberi természet teljes megromlása helyett az unitáriusok azt állították, hogy az ember az Isten képére van teremtve és csak kevéssel alább való az angyaloknál; hogy az embernek nem szabad magát megvetni, hanem köteles magát tisztelni; hogy minden emberben van valami jó, valami isteni. A régi theologia azt tanította, hogy az emberek nem tudnának elég rosszul itélni magok felől. Az unitáriusok az embereket önmagok becsülésére oktatták, és az önbecsülés gyökere sok erénynek.

A régi theologia azt hirdette, hogy Isten nem bocsáthatja meg a bűnt valamely elégtétel nélkül; hogy az ő igazsága engesztelő áldozatot kíván; és hogy Krisztus a bűnösök helyett bűnhődött a végre, hogy Istent képessé tegye a megbocsátásra. Az unitáriusok tagadták, hogy ilyen nehézség létezett volna. Ők így szól-

tak: Istenre nézve nem volt nagyobb nehézség megbocsátani az ellene vétkezőknek, mint egy nemes keblű emberre nézve megbocsátani azoknak, a kiktől bántalmat szenvedett; és hogy Istennek végetlen irgalmassága elhomályosult eme tanítás által. Az unitáriusok kinyilatkoztatták, hogy mihelyt az ember kész bűneit megbánni, Isten is meg fog bocsátani, és hogy a Krisztus halála nem az isteni haragnak, hanem inkább az isteni könyörületnek volt nyilvánulása.

A régi theologia olyan könyvnek tüntette fel a bibliát, a milyen az soha sem kívánt lenni, t. i. csalhatatlannak előlről kezdve végig. E szerint nekünk hinnünk kell az ó-szövetség minden meséjét és hitregéjét, hogy a világegyetem a földnek a maga tengelye körül hatszori forgása alatt teremtetett; hinnünk kell a Jónás és Jósue történeteit; nem szabad észrevennünk egyetlen ellenmondást és eltérést sem; és egy gyermekies kornak költői képzeit, isteni kijelentés gyanánt kell elfogadnunk. Az unitáriusok tagadták ezt; ők a Bibliát egy olyan emberi könyvnek tartották, mely eseményeket beszél el egyszerű, őszinte és történelmi módon; és jóllehet az írók sokszor magasztosan ihletve voltak az isteni igazságok belátására és kijelentésére, de soha sem követeltek magok részére csalhatatlanságot.

Az unitáriusok az örök-büntetést illető tant is tagadták, és rettenetes gyalázatnak és alávaló gúnynak nyilvánították az Isten-ségre nézve, azzal vádolni őt, hogy ily módon bánik az ő gyermekeivel. Ők azt állították, hogy a büntetés a jövő életben úgy, mint a jelenben arra a célra van rendelve, hogy minket megjobbitson; hogy minden ember olyan boldog lesz a jövő életben, a mennyire képes, és a helyett, hogy ottan csak kétféle állapot lenne: az egyik örök és végetlen boldogság, a másik végetlen nyomor; a más világon is valószínűleg millió meg millió különböző állapot van, éppen mint ezen.

Ezek voltak a régi unitáriusok tiltakozásai és nyilatkozványai Angliában és Amerikában, és nem is szüntek meg a jelen óráig előtérbe állítani, mindannyiszor, midőn az alkalom úgy kívánta. És mi lett az eredmény?

Az eredmény nem lett az, hogy mi egy nagy felekezetet formáltunk volna ezer meg ezer egyházzal. Az unitarizmus nem lett egy terebélyes élőfa, a melyre a levegő minden madarai rakják fészkeket. De volt egy parányi kovász, mely áthatotta az egész

tésztát; megváltoztatta az orthodox tanítás egész jellemét s anynyira átalakította a calvinismust, hogy az ma már alig létezik valahol a maga egyszerű és tiszta formájában. Az unitárizmus szabelvűbb gondolkodásmódot hozott létre minden egyházban. A régi hitczikkek fenmaradnak, s a régi tanokat még mind vallják; de csak oly formán maradnak fenn, mint az a jégdarab, mely egy északi folyóban úszik tavasszal; ott lebeg a felszínen és szilárdnak látszik, de valójában vizmosta és kész a sülyedésre. Valamelyik szép reggel a nap felkeltével a jég is mind eltűnik.

Azonban az unitárius testület, míg egyfelől régi hitágazatokat, melyek egyformán lealázók voltak Istenre és emberre, megváltoztatni segített, másfelől elveket is alapított meg, melyek még sokkal fontosabbak. Éppen mint a régi alchimisták azon kísérlet által, hogy a nemtelenebb érzeket arannyá változtassák: felfedezték a vegytant, úgy az unitáriusok is a szentháromság elvetésének megkísértése által: létrehozták a szabadelvű kereszténység elveit.

Lassanként oda jutottak, hogy bélássák és állítsák, miszerint a kereszténység lényege: a jóság, nem valamely hitágazat, vagy szertartás, vagy felbuzdulás, vagy vallástétel, hanem élet. Oda emelkedtek, hogy vallják a haladás tanát, erősítsék, hogy a kereszténység, mint minden más emberi tapasztalat és tehetség, képes a folytonos fejlődésre és tökéletesedésre. Ők arra a meggyőződésre vezéreltetek, hogy az igazságnak szenvedőleges elismerése kevésbé kedves Isten előtt, mint a becsületes, tevékeny, szabad és független gondolat, ha szintén az a gondolat egy időre tévedésbe vezetne is; és hogy a helyett, hogy különválnánk azon becsületes emberektől, kik a miénktől különböző véleményen vannak, kötelesek vagyunk egyesülni mindazokkal, kik szeretik az Istent és az embereket. És így az unitáriusok olyan elveket állítottak fel, melyeknek alapján lehet csupán valaha a keresztény egyház egy. A r. kath. egyházban van egység, de nincs szabadság. Az az alaki egységet az által éri el, hogy nem enged meg semmi független meggyőződést. A protestáns egyházban pedig van szabadság de nincs egység. Mindenik felekezet azt tanítja, hogy az embereknek magoknak kell gondolkozni, azonbnn vonakodik azokkal egyesülni, a kik másképpen gondolkoznak. Ellenben minden felekezetek között egyedül az unitáriusok sürgették, hogy minden jó embernek egyesülni kellene és együtt munkálni, nem tekintvén

a hitformai különbségekre, mert a ker. egyháznak igazi egysége a szellem és nem a betű egysége; ez amaz egység, melyen mint alapon állanak minden különbözőségek s a mely alapíthat egy közös és egyetemes igaz egyházat, a melyben minden térd meghajol és minden nyelv megvallja, hogy a Jézus Krisztus úr az atya Isten dicsőségére.

Én nem állítom, hogy a mi népünk vagy egyházunk eljutott volna ez eszmék magaslatáig. Mi soha sem becsültük, se nem méltányoltuk azokat úgy, a mint kellett volna, s nem is tettünk annyit azoknak a terjesztésükre, mint tennünk kellene. Mi, a kik azokat csaknem egész életünkön át hallottuk, úgy vesszük, mintha mások is szintugy vallanák. Megannyi avult, köznapi dolgokká lettek már itten; kétségkívül jó lenne, ha minden Bostonban levő unitárius templomot bezárnának egy évig s minden bostoni unitárius embert áthelyeznének délre vagy nyugatra, hogy kénytelen lenne egy egész évig hallgatni az azon államokbeli prérikálást és véleményeket. Az atyafiak úgy járnának, mint azok, kik Európába mentek s visszatértök után tudják igazán, mi módon kell megecsülniök saját hazájokat és annak szabad intézményeit. Rendesen úgy van, hogy megunjuk saját előnyeinket s azokra keveset adunk. Némelyek nagyobb és befolyásosabb testületekhez kívánnak tartozni, és ezért a presbyterianusokhoz csatlakoznak; mások valamely divatosabb egyházhoz vonzódnak, s azért az anglikánokhoz állanak. Mások ismét a legelőhaladottabb eszmék iskolájához óhajtanak tartozni, és elfogadnak bármiféle tant, mely ahoz tart igényt, hogy újabb, merészebb és szabadabb elvű valamenynyinél.

Kivánatos lenne azokra nézve, kik azt hiszik, hogy az unitarizmus megtette a maga munkáját, ha azt a fáradságot vennék magoknak, hogy az ország más részében levő népszerű egyházak bármelyikében az isteni tiszteletet meglátogatóknak. Itt Új-Angliában, mindenik egyház többé-kevésbé szabadelvű és okosságserű. A levegő itten sűrűn telve a szabadság élenyével. Ámde az ország népének többségét még most is arra tanítják az ő protestáns szószékeikről, hogy rettegjenek Istentől, hogy ő olyan lény, a ki gyermekeinek megszámlálhatatlan ezereit örökké tartó kinszenvedésekre küldi; arra tanítják, hogy ő az embereket véleménybeli tévedésekért elkárhoztatja, tanítják, hogy a Biblia betűszerénti értelmének kétségbevonása, vagy a teremtés könyve földtanának fessegetése hitetlenség; tanítják, hogy Isten nem képes megbocsátani sa-

ját teremtményeinek, hacsak némelyeket meg nem büntet helyettök; arra tanítják, hogy igen nagy különbséget teszen az, ha vajjon minket néhány csepp vízzel öntöttek-e le a szentkeresztségben vagy egészen bémártottak; arra tanítják, hogy valaki nem tartozik olyan egyházhoz, melynek püspökei, főpapjai, dékánjai vannak, a menynevei atya az ilyent künn-tévedező barbárnak tartja, s nem az igaz keresztény anyaszentegyház tagjának. Angliában csak most tartának egy rendkívüli nagy gyűlést, melyre Angliának minden nevezetesebb helyéről jelentek meg képviselők, azzal a követeléssel, hogy az „Athánáziusi hitvallás“ az isteni tiszteletnél tovább is megmaradjon, és hogy innepélyesen mondassék ki, hogy mind azok, a kik nem hiszik a szentháromságot, úgy a mint ama hitvallásban metafizikailag meg van határozva, minden kétségen kívül örökre el fog veszni. A minap pedig a new-yorki „Independent“ lapban, egy episcopalis lelkész azt nyilvánította, hogy egy néhány szertelenkedő egyének kivételével, az ő egész egyházok vonakodott elismerni az olyanokat keresztényekül, a kik nem tartoznak a püspöki egyházhoz, követelte, hogy az ilyeneket mind újra kell keresztelni és felavatni, vagy confirmálni, midőn az ő testületökbe lépnek. Ez úri ember, a ki magát az angol egyház képviselőjének vallja, gunyolja annak egységi eszméjét minden más protestáns felekezettel s így szól: „az ő egyháza testvéri kezet nyújt azoknak, a kik alája vetik magokat annak“.

Igen! Az unitáriusoknak még sok teendőjük van. Én saját tapasztalatomból tudom, mily tömérdek a munka, a mi még mindig vár reánk, magasztos feladatunk megoldására. Miután hosszas ideig laktam nyugaton és délen: tudom, hogy ottan ezren meg ezeren vannak, kik sötétségben tapogatóznak olyanszerű hit után, melyet nekünk kell adni nekik. Itt a kezemben egy csomó levelet tartok, melyeket a következő felirattal jegyeztem meg: „Levelek elszórtan lakó vizsgálódó elméktől“. Ezeket én a múlt év lefolyása alatt kaptam oly egyénektől, a kik történetesen könyveim és röpirataim közül, melyeket az unitárius társulat kiadott, egynehányat olvastak s arra kérnek e levelekben, nyujtanék módot arra, hogy még többet olvashassanak oly szellemben irt műveimből. Némelyek közülök azt írják, hogy ők azokban feltalálták azt, a mit egész életökön keresztül kutattak, s az rájuk nézve a legnagyobb áldás. Most már kérdem, kedves barátim s hitrokonim, hogy vajjon kötelességünk-e nekünk vagy nem, hogy tegyünk valamit azért,

a mit mi igaznak lenni hiszünk? Kötelezve vagyunk-e arra, vagy nem, hogy a mi világosságunkat tündököltessük? Mi és gyermekeink meg vagyunk mentve ama rémséges és ádáz tanoktól, melyek homályt borítanak az egész életre, és a halált úgy tüntetik fel, mint kocka-játékot az ördöggel a felett, ha vajjon lelkünk idvezülendő-e vagy pedig el van veszve? Mi ettől különböző iskolában nevelődtünk, s más oktatást vettünk. Minket arra oktattak, hogy ne féljünk Istentől, sőt érezzük, hogy a leggyöngédebb atya és anya nem gondoskodik jobban magzatairól, mint ő minden gyermekeiről. A mi vallásunk a remény, nem pedig a félelem vallása. Mi megmenekültünk a rettegés ama poklától; mert félelemben élni, annyira mint nyomorultan élni. Minket az okosság szabad gyakorlására tanítottak, arra, hogy Isten azt kívánja tőlünk, hogy szabadon gondolkozzunk, és hogy a vélemény nem lehet elég szabad. Minket arra oktattak, hogy az emberi természet jó, nem pedig rossz; hogy az ember nem féreg, se nem ördög, hanem Isten gyermeke; hogy Jézus a mi kedves testvérünk és barátunk, ki még akkor is szeret minket, mikor már senki sem szeret, és akkor jött segítségünkre, mikor e segítséget leginkább nélkülöztük. Mi olyan hitben nevedtünk fel, mely elveszi a haláltól a fullánkot, és a sirtól a diadalmat, mivel azt tanítja nekünk, hogy ugyanazon isteni szépség és jóságteljes törvények fognak uralkodni a jövő életben is, mint a jelenben, és hogy a halál mindnyájunkra nézve egy jobb életre való feltámadás.

A mult hétfőn Új-Hampshire-be mentem egy egyházunkhoz tartozó nőnek a temetésére, ki az atyja házához ment volt meghalni. Ottan, a régi major-házban, mely gyönyörű szilfákkal volt körülvéve, éppen oly csendesen szenderült el, mint egy csecsemő az ő bölcsőjében. Minden oly derűs, verőfényes volt annál a temetésnél, és semmi homályosság sem volt abban a házban. A kegyes haldokló úgy beszélt közelgő haláláról, mint mi beszélni szoktunk teendő látogatásunkról, s előre mindent elrendezett temetési gyászünnepehez. Midőn éppen elszenderülőben vala, atyja így szólott hozzá: „Nem félsz-e az elköltözéstől? „Ő felnézett derült mosolylyal, és azt felelte: „Miért? Mitől félnék?“

Valahányszor én e haldokló nőre gondolok, a ki oly természetesen, boldogul s az isteni szeretetben való oly erős bizalommal vált meg az élettől; s másfelől elgondolom azt a rettegést és ijesztő homályt, mely sok ezernyi ugynevezett kereszténynek halottas-

ágya felett lebeg: ilyenkor mindig érzem, hogy az, a ki jót akar cselekedni, semmi jobbat annál nem tehet, mintha a józan észszel megegyező vallást igyekszik elterjeszteni.

Ezt mi örököltük. Atyáink küzdöttek, mi az ő munkájukba léptünk. Őket gunynyal illették, megvetették, az egyházból kutasztották, számúzték oly nézetek vallásáért, melyeket ma már az egész keresztény egyház lassanként elfogad.

Az ígéret földén mi békében élünk,
A szabadság méz és téjjel dús ölébe,
De karddal kezökben ők szerzék azt nekünk,
A veszély tövisét selyemlágygyá téve.

„A kinek sokat adtak, sokat kívánnak elő tőle“ az evangélium írója szerint. Mint Pál apostol, azt hitte, hogy ő mind a zsidóknak, mind a pogányoknak adós, s nem tudott nyugodni addig, míg tartozását le nem róttá: ugy szintén mi is adósok vagyunk, tartozunk megmondani mindeneknek azt, a mit Isten az ő atyai szeretetének vigasztaló és örvendetes evangéliumából kezünkre bízott.

Én örömmel vagyok unitárius, nem azért, mert mindenben megegyezem az unitáriusokkal, hanem mert nem egyezem meg. Én örvendek olyanokkal lenni egy egyházban, a kik különböznek tőlem, mert az ugy annál érdekesebb és üdvösebb. Nemde ti sem óhajtanátok mindig csak olyanokkal beszélni, a kik éppen ugy gondolkoznak, mint ti! Aztán, ha nekem van igazam, és nekik nincs igazok: akkor velök kívánok lenni azért, hogy őket megtérítsem; ha pedig nekik van igazok, és én tévedek, akkor is velök óhajtok lenni, hogy ők térithessenek meg engem.

Az unitárius testület az egyedüli, tudomásom szerint, mely a befogadás, és nem a kizárás elvére van alapítva. Minden más egyházak magok körül vonalakat húznak, hogy az idegeneket kizárják mi kinyitjuk ajtóinkat, hogy mindenkit bebocsássunk. Nekem nem nagyon tetszik az unitárius név, a menyinyiben az a trinitáriust kizárni látszik; de valójában azt nem teszi. Sok trinitárius tartozott ehez az ekklézsiához, és a mi saját egyesülésünk alapjában nincs is semmi, a mi gátolná őket a velünk lételben. Az unitárius egyház a keresztényeknek azonagy testülete, mely azt mondja mindennek, a ki keresztény óhajt lenni, nem tekintvén arra, hogy mit hiszen s mit nem: „jőjj és egyesülj velünk és törekedjél segíteni minket a végett, hogy keresztényekké legyünk, és mi is törekedünk neked ebben segítségére lenni“.

Az egyesülés imez alapja le volt téve ezelőtt három évvel „az unitáriusok és más keresztény egyházak Nemzeti Conferentiája“ által, mint az egyedüli alapja az ő testületöknek. A mi hitrokonunk, Hepworth indítványára, az egyesülés alapjául a következő tételt fogadtuk el: „A midőn újból kijelentjük a mi hűségünket a Jézus Krisztus evangeliuma iránt, és óhajtjuk a legszélesebb körű szellemi egységet s a leghathatósabb gyakorlati együtt munkálást biztosítani: ezennel meghívjuk a mi társulatunkhoz mindazokat, a kik a Krisztus követői kívánnak lenni“. A mi hitrokonunk, Hepworth azóta ezt a munkatért igen tágasnak találta a maga részére, de én mindenestre köszönetet szavazok neki indítványáért, a melylyel alkalmat adott azon szabadelvű, széles tér nyitására. Mert az belőlünk egy igazi egyetemes egyházat alkot, olyan egyházat, mely saját társulatába készséggel fogad bé minden becsületes embert, a ki Jézus követője kíván lenni. Legyen az bár római katolikus vagy protestáns; legyen orthodox vagy radicalis; legyen tisztos és erényes ember vagy egy minden tisztesség nélkül való szegény bűnös; egy kicsapongó, ki rossz szokásaival fel akar hagyni; egy elbocsátott gonosztevő, ki éppen most szabadult ki az államfogházból; ha mind ez előszámláltak Krisztus követői kívánnak lenni, mi vallásunk elvei szerint kinyitjuk ajtónkat előttök és üdvözöljük társaságunkban. Én részemről, hálát adok Istennek, hogy egy oly szabadelvű, széles látkörű egyházhoz tartozom, mint ez, mely minden időben ajtaján kívül hagyja függeni a kilincs huzóját, hogy bárki bémehessen a házba. Ilyen volt Krisztus egyháza kezdetben; mert az egyedüli föltétel arra, hogy valaki tanítványa lehessen, az volt, hogy őtet kövesse. Még az se volt szükség, hogy valaki a feltámadást higgye; mert Pál apostol mondotta: „Hogyan mondják némelyek közületek, (t. i. a korinthusi ekkleziában) hogy a halottak nem támadtak fel?“ Pál nem rekesztette ki őket az egyházból, sőt sietett érveikkel fellépni, hogy őket meggyőzze; és mi a feltámadás gyönyörű leírását az ő kételkedőknek köszönhetjük.

Csak legyen egyszer elég buzgó vallásos élet, s akkor a hitformák szükségtelenné válnak. Azokat az első három század alatt nem találta szükségesnek; addig az ideig elég volt egyedül a Jézusban való hit. Midőn van hitünk nekünk Jézusban magában, akkor nincs szükségünk hitformára, mely megtanítson arra, hogy mit gondoljunk az ő személye felől. Ha én hiszek a barátomban

és meghitt barátságos viszonyban vagyok vele, nem szükség az ő életrajzát tanulmányoznom. A hitvallások és szertartások nem a vallásos élet jelenlétének jelei, hanem éppen távollétének. Azok megannyi erődítvények, melyeket a gyengébb hitűek és meggyőződésűek emeltek a végett, hogy magokat a kételkedők ellen oltalmazhassák. A chinaiak kőfalat építettek határaikon a tatárok berohanásai ellen; de a tatárok nem építettek kőfalat, hogy a chinaiakat távol tartsák. A hitcikkelyeket is a gyengék készítik az erősek ellen, s nem az erősek a gyengék ellen. A hitforma a hit hanyatlásának és a hitelenség bekövetkezésének a jele.

Ha ez így van, mi bostoni és angliai unitáriusok, az igazság, egyenesség, emberiség, szabadság és Krisztus iránti tiszteletből: kötelesek vagyunk mindent megtenni, a mi tehetségünkben áll, hogy ezeket az eszméket a hová csak lehet, terjeszszük. Egy városnak vagy környéknek sem kellene lenni az Egyesült Államokban, hová a mi könyveink, szónokaink el ne hatolnának. A mi feladatunk nem az, hogy egy nagy élőfává növekedjünk, hanem hogy egy kis kovász legyünk; de a kis kovász szükség, hogy benne legyen a tésztában és szétterjedjen, mignem az egészet áthatja. — Egy kérdést intézek hozzátok, barátim és hitrokonim, mielőtt elhatároznátok, hogy mennyit adakozzatok ma reggel ez ügynek előmozdítására: képzeljétek el, mintha ti magatok, gyermekeitek Kentuckyben vagy Észski-Carolinában élnétek egy rideg, orthodox egyház uralkodó befolyása alatt, és aztán gondolatok arra, mennyire szeretnétek ti, hogy a bostoniak buzgólkodjanak a szabadelvű kereszténység terjesztésében. Tinektek sokat adtak itten, és sokat kívánnak elő tőletek mind itten, mind a jövőben. Amen.

Angolból

Kovács János.